ปัญหาจากการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรม ในระบบการจัดการศึกษาไทย

โดย

ระพี สาคริก

****

ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาหากนานพอสมควร คงได้ยินคำปรารภจากผู้ใหญ่เป็นครั้งคราวแต่ค่อนข้างชัดว่า – **ปัญหาซึ่งเกิดขึ้นจากเด็กต้องพิจารณาแก้ไขที่ผู้ใหญ่** ฟังดูแล้วน่าจะรู้สึกว่า สะท้อนภาพสัจธรรมของชีวิตมนุษย์ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็นวัฏจักรได้อย่างชัดเจน กับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมักปรากฏออกมาจากกระแสเดียวกันก็คือคำกล่าวที่ว่า **การปฏิบัติของผู้ใหญ่เป็นสื่อธรรมชาติที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดได้อย่างถึงรากฐาน** อีกทั้งในช่วงหลัง ๆ ยังมีการพูดกันถึงเรื่องการเรียนการสอนทำนองว่า **การเรียนในห้องเรียนหรือจากตำรา มักมีแนวโน้มทำให้ยึดติดรูปแบบลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้ไม่อาจหยั่งรากฐานตนเองลงถึงความจริง ดังนั้นเมื่อนำความรู้ไปใช้จึงทำให้มีการกำหนดวิธีการที่สร้างปัญหาเพิ่มขึ้นอย่างปราศจากการรู้สึกได้ หากเชื่อว่าคือสิ่งที่ถูกต้องแล้ว**

ในช่วงหลัง ๆ ขณะที่สังคมเริ่มประสพปัญหาศีลธรรมเสื่อมกว้างขวางยิ่งขึ้น เราจึงได้พบกับแนวคิดจากด้านการจัดการศึกษาเพื่อหวังแก้ไขปัญหา ด้วยการ **เปิดสอนวิชาศีลธรรมในหลักสูตร** ซึ่งปรากฏเป็นข่าวออกมาเป็นครั้งคราว แต่คงไม่รู้สึกแปลกใจหากเคยได้ยินคำปรารภเช่าที่ผ่านมาแล้วเป็นช่วง ๆ ว่า **แนวคิดคนไทยส่วนใหญ่ ยึดติดอยู่กับด้านที่เป็นรูปแบบซึ่งอยู่ในพิธีการ ทำให้ไม่อาจหยั่งลงลึกซึ้งถึงสิ่งซึ่งเป็นของจริง จากสิ่งที่มีเป็นธรรมชาติอยู่แล้วในรากฐานตนเอง**

เมื่อเช้าวันจันทร์ที่ 1 พฤษภาคม 2538 ผู้เขียนได้อ่านพบจากรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์มติชนรายวันในหน้าการศึกษาว่า มีนักวิชาการระดับกรมของส่วนราชการซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษาของชาติรายหนึ่งชี้แจงว่า หน่วยงานซึ่งตนสังกัดมีนโยบายที่จะปรับการเรียนการสอน ตามโครงการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้มีการส่งเสริมประเด็นนี้ในชุมชนโดยมุ่งให้ประธานเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

จากประสบการณ์เท่าที่มีมาแล้ว หลังจากได้อ่านเพียงช่วงแรกของรายงาน ก็อดที่จะทำให้คาดการณ์ต่อไปอีกไม่ได้ว่า **คงหมายถึงการสอดแทรกการสอนคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ในหลักสูตร และคิดตามมาด้วย – วิธีการสอนที่เน้นการพูดจากปากครูในชั้นเรียน และการอ่านจากหนังสือซึ่งมีการจำแนกแยกแยะคุณธรรมจริยธรรมออกไปเป็นข้อ ๆ อันเป็นด้านรูปแบบที่เคยชินกันมานาน** ซึ่งสิ่งดังกล่าวเกิดจากรากฐานการศึกษาที่อยู่ในแต่ละคนและมีอิทธิพลกำหนดให้เป็นคนมองความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมในลักษณะแยกส่วน จึงเป็นสิ่งขัดกันกับหลักธรรมอันถือเหตุและผลสานทุกสิ่งทุกอย่างถึงซึ่งกันและกันบนรากฐานที่มีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ดังนั้นสิ่งซึ่งกล่าวแล้ว

จึงน่าจะถือว่าเป็นการมองภาพคุณธรรมและจริยธรรมบนพื้นฐานความเข้าใจที่ผิดค้าน

จากรากฐานการศึกษาของคนในสังคมซึ่งมีอิทธิพลของรูปวัตถุเข้าไปแอบแฝงเป็นเงื่อนไขอยู่อย่างลึกซึ้งเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่อาจหวนกลับมาทบทวนถึงสิ่งซึ่งผ่านมาแล้วในอดีตเพื่อหยั่งรู้ถึงปัญหา จึงไม่สามารถนำความผิดพลาดเท่าที่ผ่านพ้นมา กลับมาใช้เป็นบทเรียนอย่างจริงจังสำหรับปรับเปลี่ยนทิศทางแนวคิดใหม่ให้สอดคล้องกันกับสิ่งซึ่งเป็นเหตุและผลที่แท้จริง แต่ยังคงมีการคิดในลักษณะและทิศทางเก่ากันต่อไปอีก แม้ผลซึ่งปรากฏออกมาในช่วงหลัง ๆ จะสะท้อนให้เห็นครั้งแล้วครั้งเล่าว่า **การสอนที่เน้นรูปแบบซึ่งมีการแยกส่วนและการสัมผัสจากคำราแม้สอนด้วยปากหรือคำบรรยาย นอกจากไม่ช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น ยังกลับทรุดลงไปเรื่อย ๆ**

ในช่วงกลางเดือนเมษายน 2538 เช้าวันอาทิตย์หนึ่ง ผู้เขียนได้มีโอกาสชมรายการบรรยายธรรม ผ่านทางโทรทัศน์โดยพระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่ง พบว่าแม้วัยจะค่อนข้างสูงมากพอสมควร แต่ก็มีประเด็นหนึ่งซึ่งกล่าวไว้อย่างน่าประทับใจ เพราะหาได้ยากมากยิ่งขึ้นในสภาพสังคมปัจจุบันที่คนตกอยู่ในภาวะยึดติดรูปแบบทำให้หาได้ยากมากยิ่งขึ้นไม่ว่าคฤหัสถ์หรือสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งวิถีชีวิตก้าวสูงยิ่งขึ้นด้วยวัยและระดับพื้นฐานด้านรูปวัตถุ

พระสงฆ์รูปที่หยิบยกมากล่าวได้บรรยายถึงบทบาทของการศึกษาสมาธิ ซึ่งในช่วงแรก ๆ ก็เริ่มต้นจากทิศทางที่มุ่งไปยังบรรยากาศของวัดและสถานให้การฝึกอบรม แต่แล้วก็หวนกลับไปเชื่อมโยงมายังอีกด้านหนึ่งทำให้รู้สึกน่าทึ่งสำหรับบุคคลผู้เข้าใจถึงโดยกล่าวสรุปก่อนจบว่า **การฝึกสมาธิในด้านที่เป็นธรรมชาติซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดนั้น ไม่ว่าอยู่ที่ไหนและกำลังทำอะไรย่อมปฏิบัติได้ทั้งนั้น** ซึ่งดูเหมือนเรื่องนี้เราไม่ค่อยได้ยินได้ฟังกันมากนัก คงปรากฏเห็นได้ชัดเจนเพียงด้านเดียวคือ วิถีทางที่มุ่งไปรับการศึกษาฝึกอบรมกับคนอื่นและที่อื่นซึ่งอยู่นอกรากฐานและสภาพที่เป็นจริงของแต่ละคน

ในความรู้สึกของผู้เขียน หลังจากได้ยินคำกล่าวที่หยิบยกมาชี้แนะ ทำให้พบกับคำตอบจากคำถามซึ่งมักมีการหยิบยกมาถามกันเป็นครั้งคราวว่า **ทั้ง ๆ ที่มีการกล่าวว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ แต่เหตุใดทุกวันนี้เราจึงไม่อาจแก้ไขปัญหาการสูญเสียคุณธรรมและจริยธรรมให้เป็นผลสำเร็จได้อย่างจริงจัง** หากยิ่งแก้ไขดูจะยิ่งทำให้ปัญหามีการเพิ่มพูนตัวเองยิ่งขึ้นไปอีก

แม้การคิดและนำปฏิบัติก็ยังคงพบว่า **มีการนำเอาคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนด้านนามธรรมและการศึกษาที่น่าจะส่งผลได้อย่างจริงจังเป็นสิ่งเกิดจากการลงปฏิบัติจากรากฐานความรักความสนใจในสิ่งใดก็ได้ซึ่งแต่ละคนมีความพร้อมแล้วภายในรากฐานความรู้สึกจากจิตวิญญาณ อันเป็นผลทำให้รู้ถึงได้ด้วยตนเอง และเจริญงอกงามขึ้นมาจากความรู้สึกของตนอย่างเป็นธรรมชาติ** ส่วนครูผู้สอนย่อมต้องเกิดความรู้สึกรักที่จะสอนศิษย์จากรากฐานตนเองอย่างอิสระไม่ว่าจะเป็นครูสอนวิชาชีพสาขาไหนและสอนวิชาอะไรก็ตาม เราจึงไม่ควรนำ

เอาคุณธรรมและจริยธรรมไปกำหนดไว้บนพื้นฐานด้านรูปแบบซึ่งควรเป็นพื้นฐานของรูปวัตถุ และมีการผูกติดไว้กับด้านการจัดการ อันเป็นด้านตรงข้ามกันกับสัจธรรมของสิ่งที่ต้องการ

จากรากฐานแนวคิดของคนซึ่งได้รับผลจากการศึกษาจนเข้าถึงคุณธรรมและจริยธรรมพอสมควรแล้ว ย่อมปรากฏผลออกมาให้เห็นได้ว่า มีการมองสิ่งต่าง ๆ จากภาพรวมของรูปแบบซึ่งปรากฏหลากหลายอยู่ในบรรยากาศภายนอกตัวเองแม้แนวความคิดของเพื่อนมนุษย์ด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าเป็นสิ่งไร้ตัวตนจึงปราศจากการยึดติด หากเกิดความเข้าใจถึงอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นภาพของการเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันได้ทุก-รูปลักษณะและทุกเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการกำหนดวิถีชีวิตตัวเองที่มุ่งสู่อนาคตบนพื้นฐานที่อิสระได้มั่นคงยิ่งขึ้น อีกทั้งสามารถสืบสานกระแสแนวคิดความเชื่อที่มุ่งลงลึกซึ้งสู่สิ่งซึ่งเป็นแก่นแท้ หรือมีหนึ่งเดียวเด่นชัดยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

วิถีการเปลี่ยนแปลงซึ่งถือว่ามุ่งสู่การพัฒนาความรู้และชีวิตโดยถือคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเป้าหมายที่ควรปรากฏชัดเจนจากรากฐานการศึกษาของแต่ละคน จะมีความเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้เป็นผู้ใหญ่กว่า ไม่ว่าระหว่างพ่อแม่กับลูก ครูกับศิษย์ ผู้ถืออำนาจบริหารระดับต่าง ๆ กับผู้อยู่ภายใต้ รวมถึงผู้บริหารประเทศกับ-ประชาชน พึงเน้นการปฏิบัติตนอยู่กับสัจจะบนพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเองให้เป็นแบบอย่างอันควรแก่การได้รับการเคารพรักและศรัทธาจากใจจริง หรืออีกด้านหนึ่ง ไม่แสดงออกให้รู้สึกว่ามีการเกาะยึดอยู่กับอามิสและสิ่งซึ่งปรากฏอยู่นอกตน ไม่ว่าทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่งและอำนาจตลอดจนผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งทั้งนี้และทั้งนั้นย่อมทราบได้จากความจริงที่ว่า **กาลเวลาและโอกาสเป็นสิ่งพิสูจน์คน** ไม่ว่าเร็วหรือช้า

แม้มองภายในกรอบของครูกับศิษย์ ครูที่มีความเป็นครูจริงย่อมไม่ทิ้งศิษย์ไม่ว่าจะมีข้ออ้างใด ๆ ที่นำมาใช้เป็นเหตุผล กับอีกด้านหนึ่งหากมีผู้ใดนำสิ่งใดมาอ้างอย่างให้ความสำคัญ ย่อมมีธรรมชาติที่นึกถึงประโยชน์ในด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของศิษย์อยู่เหนือสิ่งใดทั้งสิ้น

อนึ่ง สำหรับด้านการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน การแสดงออกบนพื้นฐานการปฏิบัติให้เห็นจริงก่อนนำมาพูดมาสอนด้วยปากและไม่มีการบังคับให้ต้องเชื่อและนำปฏิบัติให้เห็น หรือแม้ไม่มีการพูดการสอนจากปากก็ยังได้ ในมุม-กลับ หากพบสิ่งใดที่ผู้อยู่ภายใต้ร่วมกันปฏิบัติ ผู้มีอำนาจเหนือกว่าควรมีธรรมชาติของบุคคลิกที่สามารถลงปฏิบัติร่วมด้วย โดยที่แสดงออกให้เห็นให้สัมผัสได้อย่างสนิทใจแก่ผู้อยู่ภายใต้ สืบเนื่องมาจากการที่ผู้ใหญ่มีความรักและ-เมตตาธรรมจากรากฐานจิตใจที่แท้จริง

เมื่อเน้นที่การปฏิบัติ ถ้าไม่ทำให้อีกด้านหนึ่งรู้สึกว่าทำเพราะต้องการประโยชน์อย่างอื่นหรือเป็นเพียง-มายาภาพ โดยเหตุที่อีกด้านหนึ่งซึ่งแม้ว่าอยู่ภายใต้อำนาจไม่ว่าเป็นลูกหลาน ศิษย์หรือเยาวชน แม้คนทั่วไปซึ่งจุด-ในด้านรูปวัตถุยังด้อยกว่า หากไม่ตกเป็นเหยื่อการครอบงำจนเกินไปย่อมมีธรรมชาติที่รู้สึกได้ไม่เร็วก็ช้า ตาม

สัจธรรมชีวิตและสังคมที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า กาลเวลาและโอกาสเป็นสิ่งพิสูจน์คุณค่าและความดีงามของคน ซึ่งจะปรากฏออกมาด้วยตัวของมันเอง.

ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมจากเรื่อง "ปัญหาการสอดแทรกคุณธรรม" ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับเช้า วันพฤหัสบดีที่ 4 พฤษภาคม 2538

5 พฤษภาคม 2538